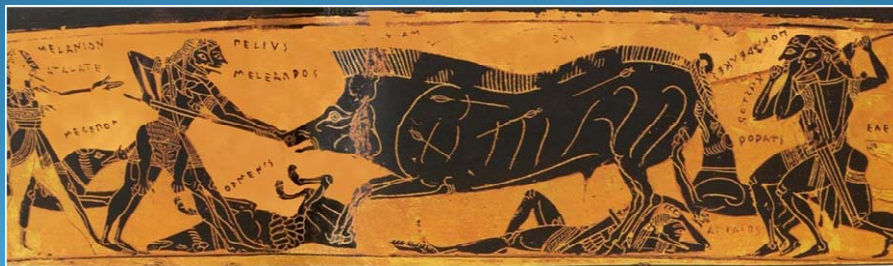

«Αρχαία Καλυδώννα»

*Δρ. Ολυμπία Βικάτου
Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη της ΛΣΤ' Ε.Π.Κ.Α. Μεσολογίου*

Ευηνοχώρι, 29 Μαΐου 2011

Καλυδώνια.

Η αρχαία Καλυδώνια υπήρξε μία από τις σπουδαιότερες πόλεις της παράλιας ζώνης της Αιτωλίας. Τα ερείπια της σώζονται στους δύο χαμηλούς λόφους «Κούρταγα» κοντά στο σημερινό Ευηνοχώρι. Η θέση ήταν εξαιρετικά στρατηγικής σημασίας καθώς ήταν κτισμένη στη δεξιά όχθη του Ευήνου ποταμού και είχε τον απόλυτο έλεγχο στο θαλάσσιο πέρασμα που οδηγούσε στο Ιόνιο και την Αδριατική, ενώ διέθετε και λιμάνι κοντά στο σημερινό Κρουονέρι. Στη θέση αυτή η Καλυδώνια οφείλει τη γρήγορη πολιτιστική εξέλιξή της δεχόμενη επιδράσεις και από άλλα μεγάλα ελληνικά κέντρα πολιτισμού (Κόρινθος).

Οφείλει το όνομά της στο μυθικό της ιδρυτή Καλυδώνια, γιο του Αιτωλού, γενάρχη της Αιτωλίας. Η πόλη συνδέεται με έναν από τους πιο γνωστούς μύθους της αρχαιότητας, της Θήρας του Καλυδώνιου Κάπρου, ένα εξαιρετικά αγαπημένο θέμα στην αρχαία ελληνική τέχνη. Τον κάπρο είχε στείλει η Άρτεμις ως τιμωρία του βασιλιά της Οινέα, επειδή δεν της πρόσφερε θυσίες. Μεταξύ των πολλών ηρώων που συγκεντρώθηκαν για να εξοντώσουν τον κάπρο ήταν ο Μελέαγρος, που κατάφερε με τη βοήθεια της Αταλάντης, την οποία στη συνέχεια παράφορα ερωτεύθηκε, να τον σκοτώσει. Την τέχνη του κυνηγιού είχε διδαχθεί ο ήρωας από τον σοφό κένταυρο Χείρωνα.

Πολύ γνωστή απεικόνιση του μύθου είναι αυτή που κοσμεί την πρώτη από τις επάλληλες, διακοσμημένες με μυθολογικά θέματα, ζώνες του περίφημου αγγείου Francois (570 π. Χ., Φλωρεντία, Museo Archeologico).

Επίσης ο ημίθεος Ηρακλής ήλθε στην Καλυδώνια και πήρε γυναίκα του την Δηιάνειρα, που ήταν κόρη του Οινέα και αδελφή του Μελεάγρου.

Σύμφωνα με τον κατάλογο των πλοίων που αναφέρει ο Όμηρος στην Ιλιάδα η «πετρήεσσα» Καλυδώνια συμμετείχε στον Τρωικό Πόλεμο μαζί με τέσσερις πόλεις (Χαλκίδα, Πλευρώνα, Ώλενος και Πυλήνη) και 40 πλοία υπό τον βασιλιά Θόα (Ιλιάδα, Β 638-640):

*Αίτωλῶν δ' ἤγειτο Θόας Ἄνδραίμονος υἱός,
οἱ Πλευρῶν ἔνεμοντο καὶ ὼλενον ἠδ' Ἐπυλήνην
Χαλκίδα τ' ἀγχιάλον Καλυδῶν' ἄτε πετρήεσαν·
οὐ γὰρ ἔτ' Ὀνίηρος μεγαλήτορος υἱέες ἦσαν,*

οὐδ' ἄρ' ἔτ' αὐτὸς ἔην, θάνε δέξανθός Μελέαγρος·

τῷ δ' ἐπίπαντ' ἔτάλατο ἀνασσέμεν Αἴτωλοῖσι·

τῷ δ' ἄμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο.

(Ὀμήρου Ἰλιάς Β, 638-644, ed. D. B. Monro and T. W. Allen. Oxford, 1920)

644).

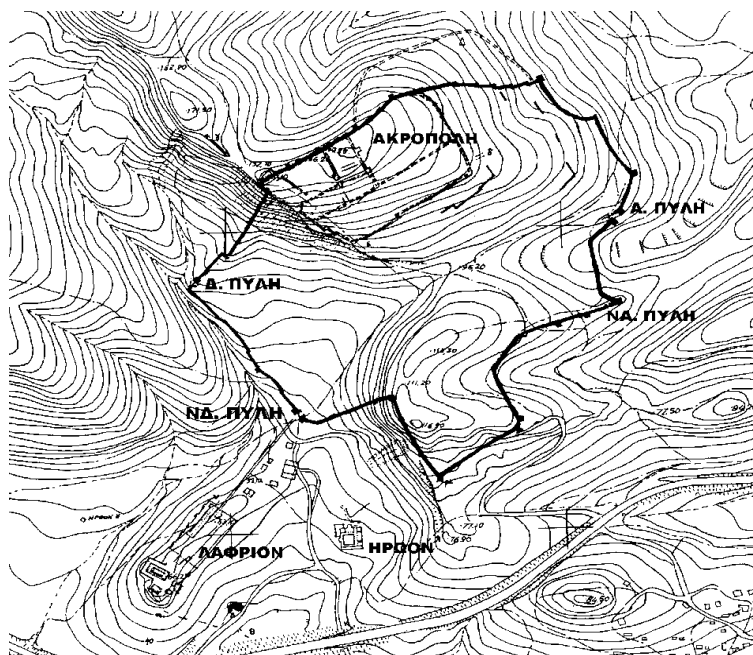
Τέλος, ένας από τους πιο σημαντικούς ήρωες της Ιλιάδας, ο Διομήδης, υπήρξε εγγονός του βασιλιά της Καλυδώνας Οινέα, και ανιψιός του Μελεάγρου που εξολόθρευσε τον Καλυδώνιο κάπρο.

Η πόλη ταυτίστηκε τον 19^ο αι. και οι πρώτες έρευνες στο χώρο (Λάφριο και Ηρώο) διεξήχθησαν από τους Σωτηριάδη, E. Dyggve, Fr. Poulsen και K. A. Ρωμαίο

Γ. Σωτηριάδης

Ωστόσο, παρά το πλούσιο μυθολογικό υπόβαθρο πενιχρά είναι τα ευρήματα της μυκηναϊκής περιόδου που προέρχονται από την περιοχή της Ακρόπολης, αλλά και την ευρύτερη περιοχή. Η ζωή συνεχίζεται κατά την Πρωτογεωμετρική περίοδο (10^{ος} - 9^{ος} αι. π.Χ.), ενώ λίγο αργότερα, στα γεωμετρικά χρόνια (8^{ος} - 7^{ος} αι. π.Χ.) φαίνεται

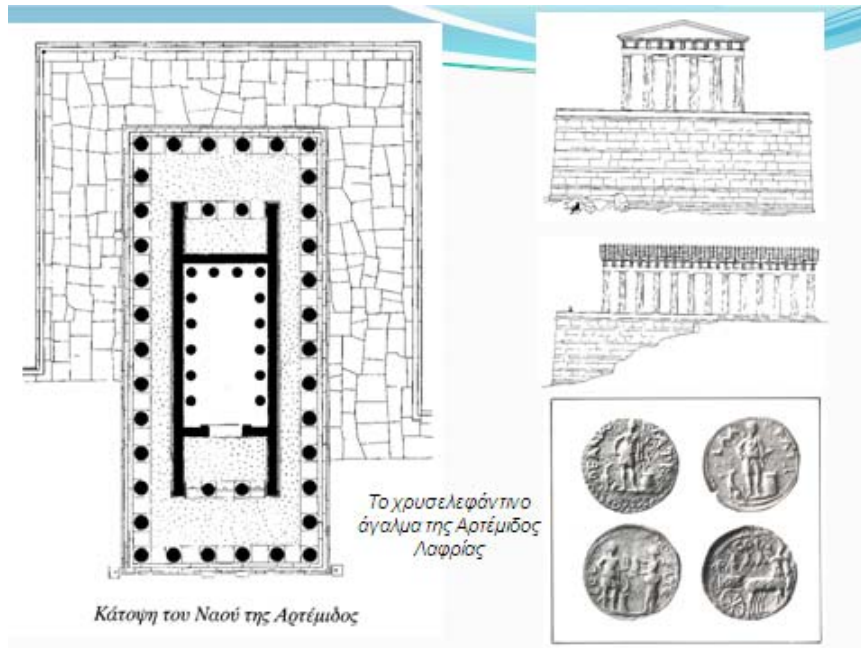
ότι υπάρχει κάποια μορφή λατρείας στο χώρο που αργότερα ιδρύθηκε το Λάφριο ή Λαφριαίο, ιερό αφιερωμένο στην Αρτέμιδα Λαφρία και τον Απόλλωνα Λάφριο, όπως μαρτυρεί ένα αφιδωτό κτήριο της περιόδου. Το ιερό αυτό γνώρισε μεγάλη ακμή από την αρχαϊκή εποχή έως και τα ελληνιστικά χρόνια.

Από τις λίγες σχετικά ιστορικές πληροφορίες που μας έχουν παραδώσει οι γραπτές πηγές, γνωρίζουμε ότι την εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου η πόλη είναι ανεξάρτητη, γύρω στο 390 π.Χ. είναι μέλος του Αχαϊκού Κοινού και το 367 π.Χ. περιέρχεται οριστικά στους Αιτωλούς. Τον 3^ο αι. π.Χ. αναδεικνύεται σε ένα από τα σημαντικότερα μέλη της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Μετά το 31 π.Χ. και τη μετοίκηση των κατοίκων της στη νεοϊδρυθείσα Νικόπολη από τον Οκταβιανό Αύγουστο, η πόλη παρακμάζει.

Η ισχυρή οχύρωση της κλασικής - ελληνιστικής περιόδου, απλώνεται σε δύο γειτονικούς λόφους, ενώ η ακρόπολή της περιβαλλόταν από ξεχωριστό οχυρωματικό περίβολο. Διέθετε κατά διαστήματα πύργους, και πύλες. Μία από αυτές, η ανατολική, που βρισκόταν προς την πλευρά του Ευήνου, οδηγούσε στο λιμάνι.

Το Λάφριο, αφιερωμένο στην Αρτέμιδα και τον Απόλλωνα ήταν το δεύτερο σε φήμη και σπουδαιότητα ιερό μετά από αυτό του Θέρμου. Βρισκόταν έξω από τα τείχη της πόλης, με την οποία συνδεόταν μέσω της λεγόμενης ιεράς οδού με τη δυτική πύλη της οχύρωσης. Τα κυριότερα μνημεία του είναι ο μεγάλος και ο μικρότερος ναός, αφιερωμένοι στην Άρτεμη και τον Απόλλωνα αντίστοιχα, η στοά και οι θησαυροί.

Στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ., αναγείρονται οι πρώτοι ναοί, οι οποίοι ήταν ξύλινοι. Όμως τα πολύχρωμα κεραμοπλαστικά στοιχεία, εξαιρετα δείγματα τοπικής «σχολής» κοροπλαστών με πολλές κορινθιακές επιδράσεις, όπως σίμες, ακρωτήρια, ακροκέραμα, γείσα, μετόπες κ.ά. ασφαλώς προσέδιδαν μνημειακή όψη στα κτήρια αυτά. Τα χρώματα που χρησιμοποιούνταν και διατηρήθηκαν είναι λευκό, μαύρο, κίτρινο, και ερυθρό. Ο πλούσιος γραπτός, κεραμοπλαστικός, αρχιτεκτονικός διάκοσμος αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ελληνικής τέχνης της Δυτικής Ελλάδας (ενδεικτικά αναφέρουμε τον Θέρμο). Τα πρώτα αυτά κτήρια επισκευάζονται και δέχονται συμπληρώσεις ως τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ., ενώ στο χώρο του ιερού προστίθενται και νέα οικοδομήματα. Γύρω στο 400 π.Χ. ο μεγάλος ναός της Αρτέμιδος είναι εξολοκλήρου λίθινος, δωρικός

περίπτερος εξάστυλος, με 13 κίονες στις μακρές πλευρές του.

Το οικοδόμημα εδράζεται πάνω σε μεγάλο εντυπωσιακό ανάλημμα που κτίστηκε το 500 π.Χ. Στο εσωτερικό του ναού φυλασσόταν το χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς, έργο των Ναυπάκτιων καλλιτεχνών, Μέναιχμου και Σοΐδα, χρονολογούμενο περί το 460 π.Χ. Πολύτιμες πληροφορίες μας παρέχει ο περιηγητής Πausανίας τόσο για το άγαλμα, όσο και για τη λατρεία της θεάς που περιελάμβανε ολόκαυστες θυσίες (θυσίες ζώων που τα έριχναν ζωντανά στη φωτιά). Και τα δύο (άγαλμα και λατρεία) μεταφέρθηκαν στην Πάτρα μετά τη ναυμαχία του Ακτίου το 31 π.Χ. Προς τιμήν των θεών τελούνταν τα Λάφρια, μεγαλοπρεπής γιορτή με πομπή και θυσίες. Αν και οι λεπτομέρειες της λατρείας των θεών δεν είναι ιδιαίτερα γνωστές, πολλά ευρήματα υποδηλώνουν τον χθόνιο χαρακτήρα. Επειδή το άγαλμα της θεάς δεν διασώθηκε, γνωρίζουμε τον τύπο του από απεικονίσεις σε ρωμαϊκά νομίσματα της Πάτρας και από σφραγίδα της Καλυδώνας που βρέθηκε μαζί με άλλες δημόσιες σφραγίδες πόλεων της Αιτωλικής Συμπολιτείας στο «Δωμάτιο του Αρχείου» στο αρχαίο Κάλλιο.

Στα ανατολικά της ιεράς οδού βρίσκεται το γνωστό «Ηρώ της Καλυδώνας». Είναι μεγάλο, τετράπλευρο κτίριο με αυλή στο κέντρο, και μικρά δωμάτια στη βόρεια και ανατολική πλευρά. Στο υπόγειο του πιο σημαντικού δωματίου, του λατρευτικού, υπήρχε ταφική κρύπτη, με τη μορφή τάφου μακεδονικού τύπου. Το ταφικό μνημείο είχε κτιστεί προς τιμήν του Λέοντα, επιφανούς πολίτη της Καλυδώνας, που λατρεύτηκε ως ήρωας και στις επιγραφές αναφέρεται ως ο «Νέος Ηρακλής». Το νεκρικό θάλαμο έφραζε μαρμάρινη θύρα που μιμείται ξύλινη με

μεταλλικά διακοσμητικά στοιχεία. Στο κυρίως λατρευτικό δωμάτιο βρέθηκαν έντεκα προτομές θεών και ηρώων (Μελέαγρος, Ηρακλής, Έρωτας, Δίας, Αφροδίτη armata κ.α.).

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη το Ηρώ ταυτίζεται με παλαίστρα, η οποία κατασκευάστηκε στην αρχή της αυτοκρατορικής περιόδου πάνω από έναν τάφο του 2^{ου} αι. π.Χ. Ενδεχομένως η τέλεση αθλητικών αγώνων αποτελούσε μέρος των ταφικών τελετουργιών.

Κατά μήκος των οδικών αρτηριών που άρχιζαν από τις πύλες της πόλης, και προς διάφορες κατευθύνσεις εκτείνονταν τα νεκροταφεία, που προφανώς ήταν περισσότερα από ένα. Από τα νεκροταφεία αυτά προέρχονται πλούσια ευρήματα που μαρτυρούν ακμή της στα υστεροκλασικά και ελληνοιστικά χρόνια.

Κατά τα έτη 2001-2006 οι νεώτερες έρευνες που πραγματοποιούνται από το Ινστιτούτο της Δανίας, αρχικά σε συνεργασία με την Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία (2001) και στη συνέχεια με τις αρμόδιες ΣΤ' Ε.Π.Κ.Α. (2002-2003) και ΛΣΤ' Ε.Π.Κ.Α. (2004-2006,) επικεντρώνονται στην Ακρόπολη, στην Ανατολική πύλη, στο θέατρο και σε τμήματα του πολεοδομικού ιστού της εντός των τειχών, που φαίνεται ότι ήταν οργανωμένος κατά το Ιπποδάμειο σύστημα. Στο εσωτερικό της Δυτικής πύλης ερευνήθηκε μεγάλο κτιριακό συγκρότημα, με κεντρική περίστυλη αυλή. Σε έναν από τους χώρους του, που είχε λατρευτικό χαρακτήρα, ήλθαν στο φως σημαντικά ευρήματα, όπως μαρμάρινη κεφαλή γυναικείας θεότητας (Κυβέλης ή Τύχης) με στέμμα που έχει τη μορφή τειχών πόλης (corona muralis), μαρμάρινο λιοντάρι, ενεπίγραφο βάθρο και η ερμαϊκή στήλη του Λανίκου.

Το θέατρο

Τη δεκαετία του '60, κατά τη διάρκεια κατασκευής της σημερινής εθνικής οδού Αντιρρίου - Ιωαννίνων, αποκαλύφθηκε μέρος μνημειακής κατασκευής στη νότια πλαγιά του λόφου του ιερού της Αρτέμιδος. Βραχύχρονη έρευνα που πραγματοποίησε ο τότε Έφορος Αρχαιοτήτων Ευθύμιος

Μαστροκώστας, έφερε στο φως «σειρές εδωλίων θεατροειδώς διατεταγμένες σε σχήμα πει», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος. Ο ανασκαφέας θεώρησε ότι πρόκειται για «κοίλο βουλευτήριου». Στη συνέχεια, μόλις το 2001 άρχισε και πάλι η ανασκαφική έρευνα του μνημείου, στο πλαίσιο υλοποίησης του προγράμματος των νέων ερευνών στην αρχαία πόλη. Η ανασκαφή συνεχίστηκε κατά τα έτη 2002 και 2003 και σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη. Σύμφωνα με τα νεώτερα δεδομένα της έρευνας, οι μελετητές θεωρούν ότι το μνημείο ταυτίζεται με **θέατρο**.

Το «κοίλο» αποτελείται από 26 σειρές εδωλίων, κατασκευασμένες από ορθογωνισμένους ψαμμιτικούς λίθους, που ακολουθούν το περίγραμμα της ορθογώνιας ορχήστρας και διατηρούνται ως επί το πλείστον στο δυτικό τμήμα του κοίλου, ενώ στο ανατολικό σώζονται ελάχιστοι. Οι κατώτερες, πρώτες εννέα σειρές των εδωλίων σχηματίζουν ορθογώνια κάτοψη, σχήματος Πι, με τις κεραίες του να συγκλίνουν σε ορθή γωνία. Στις υπόλοιπες ανώτερες σειρές η μορφή των εδωλίων διαφοροποιείται και αντί για γωνία σχηματίζουν ημικύκλιο. Αυτή ακριβώς η ιδιαιτερότητα οδηγεί στην υπόθεση ότι το κατώτερο τμήμα του κοίλου ανήκει σε παλαιότερη οικοδομική φάση και το ανώτερο αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη. Στο δυτικό όριο της κατώτερης σειράς των εδωλίων εντοπίζεται η είσοδος μιας παρόδου.

Η ανασκαφή επίσης έχει αποκαλύψει στα ανατολικά της ορθογώνιας ορχήστρας σκηνικό οικοδόμημα, από το οποίο έχει ερευνηθεί μόνο μικρό τμήμα του. Μπροστά από τη σκηνή βρέθηκε τοίχος που προφανώς ανήκει στο προσκήνιο και διατηρεί στοιχεία θυραίων ανοιγμάτων και κιονοστοιχίας. Μέχρι τώρα έχουν εντοπιστεί οι θέσεις έξι ιωνικών κιόνων, ενώ ο συνολικός τους αριθμός υπολογίζεται σε δώδεκα. Μπροστά από τον τοίχο του προσκηνίου βρέθηκε αγωγός απορροής των ομβρίων υδάτων, που καταλήγει σε λίθινο φρεάτιο.

Από τα δεδομένα της μέχρι τώρα ανασκαφικής έρευνας του θεάτρου, όπως προαναφέρθηκε, αναγνωρίζονται δύο οικοδομικές φάσεις. Στην παλαιότερη (πιθανόν 5^{ος} αι. π.Χ.) ανήκουν οι κατώτερες σειρές των εδωλίων και ο τοίχος της δυτικής παρόδου. Στη νεώτερη οικοδομική φάση που ανήκει στην Ελληνιστική εποχή, ανήκουν σκηνή και προσκήνιο και οι ανώτερες σειρές εδωλίων. Σε αυτή τη δεύτερη φάση το οικοδόμημα αναμφίβολα λειτούργησε ως θέατρο διαθέτοντας ορθογώνια ορχήστρα. Η παλαιότερη και πιθανόν διαφορετική χρήση του μνημείου (βουλευτήριο;; Τελεστήριο;; αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και τη θέση του πολύ κοντά στο Λάφριο ιερό), όπως υποθέτουν οι μελετητές, παραμένει ακόμη άγνωστη.

Σε όλα τα παραπάνω ερωτήματα όμως ευελπιστούμε να δοθεί απάντηση όταν ολοκληρωθεί η ανασκαφική έρευνα, αλλά και η μελέτη του μνημείου. Ήδη το ΥΠΠΟΤ ενέκρινε τη νέα συνεργασία της Εφορείας μας με το Ινστιτούτο της Δανίας και η ανασκαφή θα συνεχιστεί το φετινό καλοκαίρι στο υπόλοιπο τμήμα του κοίλου και στο σκηνικό οικοδόμημα.

Ολοκληρώνοντας την σύντομη παρουσίαση ενός τόσο σημαντικού χώρου, επιθυμώ να χαιρετήσω τη σημερινή εκδήλωση, να συγχαρώ και να ευχαριστήσω θερμά όλους τους φορείς, το Διάζωμα και τον προέδρό του κ. Σ. Μπένο, το Δήμο και τον κ. Δήμαρχο της Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου και να ευχηθούμε να ενισχυθεί ο «κουμπαράς» του θεάτρου, ώστε να ολοκληρωθεί όχι μόνο η ανασκαφή, αλλά και η ανάδειξη του μνημείου και του αρχαιολογικού χώρου. Ιδιαίτερα τούτη τη δύσκολη περίοδο που διανύει η πατρίδα μας, τέτοιες πρωτοβουλίες και εθελοντικές προσπάθειες, είναι επιβεβλημένες και αναμφίβολα αποκτούν μια ιδιαίτερη σημασία. Επιπλέον είναι εξαιρετικά συγκινητικό το ενδιαφέρον που επιδεικνύεται για τα μνημεία της περιοχής, όχι μόνο από φορείς και συλλόγους, αλλά και από τον απλό κόσμο, που ενεργά επιθυμεί να συμβάλει, με όποιον τρόπο μπορεί στην ανάδειξή τους.

Τέλος ευχαριστώ όλους εσάς για την εδώ σημερινή σας παρουσία.